

тому, что терпимость к вещам, к которым она действительно должна быть терпима. Конечно, есть пределы терпимости, а именно вред и то, что действия не угрожают либеральному строю общества.

Список литературы:

1. Подгоорецкий Й. Толерантность: понятие и концепция//Вестник ТГПУ. 2004. Выпуск 2 (39). Серия: Гуманитарные науки (философия).
2. Лекторский, В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме//Вопросы философии. – 1997. – №11. – С. 46-54.
3. Касьянова, Е.И. Социально-философские основания толерантности: автореф. Дисс. На соиск. Уч. Степ. Д.ф.н. Улан-Удэ, 2009 – 45с.

ӘОЖ: 37.014

Жумасултанова Г.А. – тарих ғылымдарының кандидаты,
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды қ., Қазақстан

Тәуелсіз Қазақстанның жаңа білім форматындағы өркениеттік дамудың стратегиялық басымдықтарын айқындау

Бүгінгі таңда біздің әрқайсымыз қазіргі әлемнің тез өзгеріп жатқанына куә болып отырмыз және бұл өзгерістер жаһандық өркениеттік сипатта екенін көре аламыз. Қазіргі қоғамдардың ғылыми-технологиялық әлеуетінің өзгеруіне және олардың коммуникациялық мәніне байланысты жаңа дамып келе жатқан өркениеттің бүкіл әлеуметтік-мәдени жүйесі өзгеруде. Көптеген ғалымдар өркениеттің жаңа толқыны индустриалды типтегі қоғамды алмастыратын ақпараттық постиндустриалды қоғамның дамуымен байланысты деп санайды. Ақпараттық қоғамда білім оның өмір сүруінің қажетті шарты болып табылады. Сондықтан білім беру саласы ақпараттық қоғамның жаңа мәдениетін қалыптастыруға қабілетті жаңа әлеуметтік сипатты қалыптастыруға жауапты басымдыққа айналады. Бұл жағдайда ХХІ ғасырдағы адамзаттың өмірлік маңызды мәселелерін шешуде білім орталық рөл атқарады. Бұл өмірдің жаңа шындықтарымен ынталандырылады және осы мәдениеттің жетекшісі бола отырып, жаңа мәдениетте объективті болады. Ескі индустриялыққа қарама-қарсы жаңа менталитеттің қалыптасуы ғана өркениетті мүлдем сақтай

алатын жаңа белгілері мен басымдықтары бар жаңа мәдениетті қалыптастырады [1].

Қазіргі заманғы көпконфессиялы және көпұлтты қазақстандық қоғам осы өркениеттің бір бөлігі бола отырып, білім берудің маңыздылығын мойындайды және білім беру саласында өзінің басым міндеттерін жоспарлы түрде қалыптастырады.

XX ғасырдың 90-жылдарында басталған посткеңестік кеністіктегі Қазақстанды дербес, тәуелсіз мемлекетке айналдырған қарқынды қайта құрулар бір мезгілде қазақстандық қоғамның алдына жаңа мемлекеттің одан әрі дамуы табысты шешілуіне байланысты күрделі міндеттер қойды. Бұл міндеттерді шешудегі ең маңызды рөл, әрине, білім беру саласына тиесілі болды. Адамның өзінін қоғамдық функцияларын сапалы жүзеге асыруға дайындығын қамтамасыз ететін әлеуметтік институт ретінде әрекет ететін білім қазіргі елде қоғамның өркениетті дамуының, ұлттың зияткерлік әлеуетін нығайтудың қажетті факторы және жаһандану жағдайында елдің тәуелсіздігі мен халықаралық бәсекеге қабілеттілігін сақтаудың кепілі ретінде танылады.

Ағарту дәуірінен бастап алдыңғы қатарлы философиялық-педагогикалық ой білім берудің негізін екі принциптің – жеке-жеке және жалпыға бірдей синтездеуге ұмтылды. Білімнің арқасында адам өзін парасатты болмыс ретінде қабылдауға мүмкіндік алады, яғни мінез-құлықтың қажетті жалпы нормаларын игеру арқылы өзінің жеке болмысының кездейсоқтығын жеңе алатын тіршілік иесі бола алады. Тиісінше, адам неғұрлым білімді болса, оның мінез-құлқында эгоцентризм, эго-доминанттылық және эго-мерия аз болады. Бірақ эгоцентризм, эго-доминанттылық және эго-мерия тек жеке деңгейде ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік деңгейде де көрінуі мүмкін. Г.С.Батищев бұл туралы былай деп жазды: «Біз өзімізді, өз тобымызды, сыныбымызды, қауымдастығымызды, континентімізді, планетамызды бірінші орында (немесе басымдықпен) бекітеміз және осылайша өзімізді қалған Универсумға және оның диалектикасына қарсы қоямыз. Біздің бойымыздағы деструктивті бастама – бұл біздің үстемдігіміз немесе ұжымдық-топтық, жалпыадамзаттық, біздің жеке және ұжымдық өзіміз-Өлшем. Бұл деструктивті принциптің тікелей жеке көрінісінде бәрі әлдеқайда айқын, ал ұжымдық формада ол алдамшы түрде жанқиярлық, альтруизм, тіпті жанқиярлық ретінде әрекет ете алады, бірақ іс жүзінде бұл форма тек жалпы пайдакүнемдікке, жалпы эксклюзивтілікке және бірлескен өзін-өзі растауға қатысуды жасырады және жасырады. Өзінің барлық көріністерінде-үстемдік жауынгерлік, бүлікшіл, жойқын» [2, 23].

Өзінің ең көп таралған ұжымдық формаларының бірі - үстемдік-этноцентризм (немесе ұлтшылдық). Еуразияшылдық философиясының белгілі өкілі Н.С.Трубенкой бұл мәселеге «Шынайы және жалған ұлтшылдық туралы» арнайы мақала арнады. Онда ол «шынайы, моральдық және логикалық тұрғыдан негізделген деп тек ерекше ұлттық мәдениеттен шыққан немесе осындай мәдениетке бағытталған ұлтшылдық танылуы мүмкін. Бұл мәдениет туралы ой нағыз Ұлтшылдың іс-әрекетін басшылыққа алуы керек». Н.С.Трубенкойдің пікірі бойынша, осы критерий тұрғысынан ұлтшылдықтың ең белсенді тұжырымдамаларын талдаған жағдайда, біз олардың барлығын (тұжырымдамаларын) шындыққа жанаспайтынын түсінеміз. Бұл жағдайда осы тұжырымдамаларды ұстанатындар өздерінің барлық жалындары мен ашуларын өз мәдениеттерінің өзіндік ерекшелігін дамытуға емес, сыртқы басқа мәдениеттердің оларға деген агрессивті көзқарасына, олардың айырмашылығы мен ұлттық формаларға сәйкес келмеуіне бағыттайды. Бұл тіпті «өз халқының тілі мен мәдениетін мүмкіндігінше көп шетелдіктерге тарату арқылы олардың ұлттық бірегейлігін жоюлуы» [3] туралы ой келеді. Бірақ жалған ұлтшылдықты айыптау мен сынаудың өзі жеткіліксіз. Әлеуметтік тәжірибеге өзара іс-қимылдың нақты процесін, мәдени өрістердің байланысын белсенді енгізу үшін әр адамның үнемі шығармашылық күш-жігері қажет. Осындай өзара коммуникациясының байыту нәтижесінде жалпыадамзаттық мағыналар мен құндылықтар және көзқарастар жүйесі құрылады. Осыған байланысты білім беру адамзат мәдениетінің мәнінің көрінісімен тығыз байланысты. Себебі ол біздің өміріміздің шарттары мен табиғаттық жағдайлардың бізге берілген деректерді түрлендірудің нақты адами тәсілі. Білім беру өзінің мәдени-трансляциялық міндетін орындай отырып, жеке адамның жалпыға ортақ және әмбебап қарым-қатынас сезімін қалыптастырады, әлеуметтік ынтымақтастықтың маңызды элементі ретінде басқаны түсінуге деген көзқарас қажет болатын жағдайларды жасауға көмектеседі.

Дәстүрлі білім беру жүйесі адамның экономикалық қызметінің негізгі ресурсы ретінде қалыптасқан білімді беру және бекіту процесіне баса назар аударды. Қазіргі өркениеттік дамудың негізгі тенденциясы әмбебап-философиялық мағынада, яғни табиғатты, қоғамды, мәдениеттердің алуан түрлілігін, идеялардың алуан түрлілігін түсіну және түсінетін адамды тәрбиелеу мен оқыту қажеттілігімен байланысты.

Тәуелсіз Қазақстанның білім беру жүйесінде осы идеялардың ресми мемлекеттік заңнамалық актілер мен стратегиялық құжаттар арқылы қалай іске асырылғанын көрсетуге болады.

Біріншіден, 1999 жылы қабылданған «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы білім берудің өркениеттік мәртебесінің осы өзекті сипаттамаларын стратегиялық басымдықтар ретінде бекітіп қана қоймай, егемен мемлекеттің білім беру форматтарын қалыптастырудағы жаңа тәжірибелік қадамдарды айқындады [4]. Жаңартылған білім беру жүйесінің негізгі элементтерінің ішінде мыналарды атап өту қажет:

- білім берудің басқару процесін демократияландыру, қажетті міндеттерді шешуде білім беру мекемелерінің дербестік деңгейін арттыру;

- білім беру кеңістігіне үздіксіз білім беру қағидаттарын енгізу және өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын дамыту үшін жағдайлар қалыптастыру;

- барлық азаматтардың тегін жалпы орта және бастауыш кәсіптік білім алуына кепілдік берілген мүмкіндік берудегі мемлекеттің жетекші рөлін сақтау;

- барлық этникалық топтардың ана тілін еркін меңгеру және осы мақсаттар үшін оқу орындарын құру құқықтарын сақтай отырып, көптілді білім беруді дамыту үшін жағдайлар жасау;

- білім берудің бірыңғай жүйесінің элементтерінің бірі ретінде мемлекеттік емес құрылымдардың білім беру қызметтерін дамыту есебінен білім алу мүмкіндіктерін кеңейту;

- білім берудің әртүрлі жас деңгейлерін және оқытудың мамандандырылған кәсіптік бағыттарын бірыңғай білім беру кеңістігіне біріктіретін көп функционалды сипаттағы білім беру мекемелерінің пайда болуы;

- азаматтардың мүдделері мен қажеттіліктерін ескеретін білім беру ұйымдарына қабылдаудың үлгілік қағидаларын әзірлеу;

- білім алушыларға кәсіби дағдылар мен дағдыларды меңгеруде қажетті білікті көмек алуға мүмкіндік беретін тәжірибеге бағдарланған білім беру стандарттарын енгізу;

- білім беру сапасын мемлекеттік бақылауды сақтау, мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарын іске асыру, бұл білім беру сапасын арттыру процесін басқаруға мүмкіндік береді және білім беру жүйесі қызметкерлерінің өздерінің кәсіби міндеттерін орындау үшін жауапкершілік деңгейін арттырады;

– білім беру мекемелерінің қызметін неғұрлым икемді қаржыландыру және азаматтардың коммерциялық негізде білім беру қызметтерін алуға қол жеткізуі үшін заңнамалық база құру;

– білім беру мекемелерінің қызметіне неғұрлым белсенді қатысу, олардың жұмыс сапасын бақылау үшін білім беру қызметі саласында білім алатын ата-аналардың және өзге де заңды өкілдердің құқықтары мен міндеттерін кеңейту;

– Қазақстанның білім беру мекемелерінің халықаралық ынтымақтастыққа белсенді қатысуы үшін, сондай-ақ Қазақстанда халықаралық білім беру бағдарламаларының жұмыс істеуі және олардың іске асырылуын бақылау үшін құқықтық негіздер құру.

2007 жылы қабылданған жаңа Заң білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың қағидаттары ретінде мыналарды белгіледі:

– сапалы білімге қол жеткізу теңдігі;

– білім беруді дамытудың жоғары басымдығы;

– әр адамның интеллектуалды, психологиялық және физиологиялық, жеке ерекшеліктерін ескере отырып, білімнің қол жетімділігі;

- зайырлы, гуманистік, білім берудің даму сипаты;
- жеке құқықтар мен бостандықтарды құрметтеу;
- таланттарды дамыту;
- барлық деңгейлердегі білім берудің интегралдық сипаты;
- демократия және білім беру мекемелерінің ашықтығы;
- оқу орындарының әртүрлілігі және оқыту формалары [5].

Осылайша жанартылған білім беру жүйесі уақыт сынынан өтіп қана қоймай, одан да ауқымды әлеуметтік-экономикалық жаңғыртудың жобаларын іске қосуға мүмкіндік берді. Қазақстан қоғамы, білім беру жүйесі өз дамуында бүгінгі күннің сұраныстарынан озып, болашақ үшін жұмыс істеуі тиіс екенін анық түсіне отырып, қалыптасқан «өмір бойы білім алу» тұжырымдамасынан "өмір бойы созылатын білім беру" тұжырымдамасына біртіндеп көшу жолына түсті. Ол қазіргі заманғы шындыққа жақсырақ сәйкес келеді.

Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы мемлекеттік саясатын одан әрі талдауы оны іске асырудың идеологиялық негізін анықтауға көмектеседі. Ол өркениеттің тұрақты дамуы үшін үздіксіз білім берудің барлық маңыздылығын түсінетін ұтымды, жаңашыл және шығармашылық кадрларды даярлау нәтижесінде қоғамның зияткерлік және рухани дамуының озық деңгейіне қол жеткізу үшін елдің барлық азаматтарын әлеуметтік маңызы бар қызметке тарту міндетті екенін көрсетеді.

Мәселен, 2000 жылы Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен бекітілген «Білім беру» Мемлекеттік бағдарламасында білім беру жүйесін жетілдірудің басты мақсаты «қазақстандық патриотизм, азаматтылық, гуманизм және жалпыадамзаттық құндылықтар идеялары негізінде оқушының жеке қасиеттерін қалыптастыру» болып табылатыны айтылған. Сондай-ақ, онда тәрбие жұмысының басты міндеттерінің бірі «оқушыларды этномәдени ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру мекемелерінде оқытудың тиімді жүйесін әзірлеу және енгізу» болуы керек делінген [6].

Ұлттық білім беру жүйесін жаңғыртудың келесі кезеңі Қазақстан Республикасы Президентінің 2004 жылғы Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы болды. Бұл бағдарлама қоғамдық санада «өмір бойы барлығына білім беру» принципі бекітті. Ол, сондай-ақ, халықтың барлық топтары үшін сапалы білімге қол жеткізуді қамтамасыз ету, білім беруді басқаруды одан әрі демократияландыру және отандық дәстүрлерді де, әлемдік тәжірибені де ескеретін білім мазмұнына инновациялық тәсілді қалыптастыру сияқты мәселелерді шешуге бағытталған. Бағдарлама қазақстандық патриотизмді, толеранттылықты, жоғары мәдениетті, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтей, ұлттық білім беру жүйесін дамыту мүмкіндігін растады. Бағдарламада «білімнентризм» оқытушылардың да, студенттердің де қызметінде әлі де сақталатыны және бұл қазіргі қазақстандық білім берудің басты кемшілігі болып табылатыны мойындалды. Сонымен қатар, бағдарламада «оқушыларға өзін-өзі жүзеге асыру және қоғамға пайдалы қатысу үшін ақпаратты өз бетінше алу, талдау, құрылымдау және тиімді пайдалану қабілетін қалыптастыру әлдеқайда маңызды және қиын» делінген [7].

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған жаңа мемлекеттік бағдарламасында қазақстандық білім беруді халықаралық жүйеге интеграциялауға, білім берудің инклюзивтілігін арттыруға айтарлықтай көңіл бөлінді. Қазақстан Республикасының білім мен ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында адамзат жаһандық білім мен ғылымның сапасына байланысты жаңа жаһандық сын-қатерлерге тап болып отырғаны атап өтілді. Әлем барған сайын жана, бұрын елестетілмеген кәсіби дағдыларды, зерттеу және шығармашылық құзыреттерді қажет етеді. Осылайша, бағдарлама адамды әлеуметтік талаптардың алдағы өзгерістеріне жауап беруде өміршендік пен икемділікке дайындай алатын білім беруде

инновациялық технологиялар мен әдістерді енгізу қажеттілігін алға тартты [8].

Қазіргі уақытта еліміздегі білім беру жүйеміз Қазақстан Республикасының Білім және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында белгіленген міндеттерді орындауға бағдарланған. Бұл бағдарламаның басымдығы қазақстандық білім деңгейін әлемнің жетекші елдерінің деңгейіне дейін арттыру болып табылады [9].

Жалпы, Қазақстанда тәуелсіздік алған сәттен бастап білім беру шығындары үздіксіз өсіп келе жатқанын, адами әлеуетті дамытудың маңызды шарты ретінде білім берудің барлық деңгейлерін түбегейлі жаңғырту жүргізіліп жатқанын атап өткен жөн. Қазақстандық білім беру жүйесін одан әрі дамыту перспективалары мынадай үрдістермен айқындалуы тиіс: функционалдық сауаттылықты дамыту, инновациялық әдістер мен бағдарламаларды енгізу, практикалық дағдылар мен біліктілік құзыреттеріне қарқынды оқыту, білім берудің өндіріспен, ғылыммен және кәсіпкерлікпен тығыз байланысына бағдарлану.

Сонымен, Қазақстанның білім беру жүйесі өзінің басымдықтарын жана тәуелсіз елдің қажеттіліктеріне, ең болмағанда жоспарлау және стратегия әзірлеу деңгейінде сәтті бейімделді деп айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Панарин В.И. О роли образования в современном цивилизационном процессе // Сибирский учитель.-2004.- №2(32) / <http://sibuch.ru/node/50>
2. Батищев Г.С. Диалектика общения. Гносеологические мировоззренческие проблемы. – Москва, 1987.
3. Трубенкой Н.С. Об истинном и ложном национализме / <http://nevmenandr.net/eurasia/1921-isxod.php#1921-isxod-NST-nac>
4. Закон Республики Казахстан от 7 июня 1999 года № 389-І «Об образовании» / https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30113896#sub_id=0
5. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-ІІІ / https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_
6. Мемлекеттік бағдарлама «Білім беру». 2000 жылы 30 қырықкүек Қазақстан Республикасы Президентінің №448 Жарлығымен бекітілген / https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1020023&pos=5:-106#pos=5:-106

7. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2004 жылғы 11 қазандағы №1459 Жарлығы / <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U040001459>

UDK: 314.17

Issina D.A. – master
Karaganda University,
Karaganda, Kazakhstan

Changing ethnic processes in Kazakhstan

Today in the world there is a complexity of ethnic and interethnic processes. Any political, economic, cultural, or religious events become ethnic.

The change in various components of ethnos individual elements of spiritual and material culture, language, social structures, and consciousness in the course of historical development has been called ethnic processes.

Changes in ethnic society or ethnic processes are closely related to each other along with the socio-economic and cultural development of mankind. The processes causing these changes differ in their impact on aspects of the ethnic community. In connection with the change of socio-historical formation from the first communal system to the modern period, it is necessary to distinguish among them the first socio-economic processes. After the collapse of the USSR, Kazakhstan, along with the former Soviet republics, underwent a complex process of socio-economic transformation, which had a significant impact on the demographic development of the population.[1]

The interaction of ethnic groups, leading to substantial changes, is called the ethnic process. It will have evolutionary and transformational directions. The evolutionary direction means a qualitative change in the basic elements of an ethnos, primarily language, and culture. The transformational ethnic process involves changes leading to the replacement of national identity, the main stage of which is the exchange of ethnic identity. Transformational unifying processes proceed in the form of consolidation, assimilation, and integration.

Consolidation is the unification of several independent peoples, close to each other in language and culture, into a single large ethnic group. For example, the merging of Turkic-speaking tribes into the Kazakh ethnic group in the 15th century.